

A ROMA GYEREKEK SZOCIÁLIS MENTÁLIS ÉS PSZICHÉS FEJLESZTÉSÉRE IRÁNYULÓ MÓDSZEREK

(„Kísérleti” program: tapasztalatok, nehézségek, sikerek)

Megjelent: Háló, X évfolyam 6. szám, 2004 június

A roma program indulása

A Periféria Egyesület 1995-ben utcai szociális munka végzésére alakult, alapszabályban a hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségének és társadalmi integrációjának elősegítését határozta meg céljának. A hajléktalanokkal és a prostituáltakal végzett munka során szervezetünk segítői gyakran találkoztak a szolgáltatási pontokon szociálisan hátrányos helyzetű, kallódó gyerekekkel. A gyerekekkel kapcsolatos problémák, és az intézményes ellátásban lévő hiányosságok egyre nyilvánvalóbbá váltak számunkra, ezért 1999-ben a Soros Alapítvány által kiírt „Utcagyerek” pályázatára elkészítettük a csellengő, kallódó gyerekekre irányuló programunkat. A munkát 1999. március 1.-én kezdtük el. Az utcai felderítő munka során egyre nagyobb számban kerültek a látókörünkbe Nyíregyháza szegénytelepéről, a Huszár lakótelepről kikerült gyerekek, akiket megpróbáltunk a városban működő foglalkozásokba bevonni. Próbálkozásaink nem voltak eredményesek, ugyanis a kapcsolatfelvétel után a folyamatos kontaktust nem tudtuk tartani. 1999. szeptemberében szabadidős foglalkozásokat indítottunk be heti egy alkalommal a telepi általános iskola ebédlőjében. Célunk elsősorban a kapcsolatfelvétel, a folyamatos kapcsolatfenntartás, a gyerekek hiányosságainak, szükségleteinek felmérése volt. 1999. év végén a Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány, Hálózat a Demokráciáért programjának keretében pályázati programját a tapasztalataink alapján építettük fel az általános iskolával és a gyermekjóléti szolgálattal együttműködve. A kétfordulós pályázaton az Egyesület támogatásban részesült, így 2000. február 1-én indult a Huszár-telepi roma gyerekek és fiatalok esélyegyenlőségének elősegítésére irányuló program. A project célkitűzése a hátrányos helyzetű roma fiatalok részére közösségi, közösségfejlesztő csoportok szervezése settlement jellegű munkával, a gyerekek társadalmi integrációjának elősegítése, valamint a beilleszkedést segítő ismeretek átadása volt. A támogatás 2000 szeptemberében ért véget, a folytatás lehetőségére garancia volt Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzatával gyermekjóléti programok működtetésére kötött ellátási szerződés. Jelenleg a Huszár - telepi gyerekekre irányuló roma programunk Önkormányzati és pályázati forrásokból folyamatosan, zökkenőmentesen működik.

A Huszár-telep bemutatása

A Huszár-telep a város szegregált szegénytelepe, a roma lakosokon kívül, Nyíregyháza díjhátralékos lakói a telepen juthatnak lakásokhoz. Ezek a lakások a korabeli huszár laktanya kaszárnyáiból és istállóiból kialakított korszerűtlen szükséglakások, sok esetben komfort nélküli vályogházak. A munkanélküliek száma magas és a megélhetéshez sem elegendő a jövedelem telepről való kikerülés esélyét rontja. Szociális intézményként működik egy óvoda, egy általános iskola, a Családsegítő Szolgálat és Gyermekjóléti Szolgálat kihelyezett alközpontjai, Védőnői Szolgálat, egy Idősek Klubja, és a Roma Közösségi Ház. A telepen 270

család él 290 lakásban. A Gyermekjóléti Szolgálat 287 gyerekekkel van kapcsolatban, akik 137 családban élnek, egy családból átlagosan 2 gyerekekkel tartanak kapcsolatot. A telep szegregációját erősíti a hátrányos szociális környezet és életforma, valamint a telepen élő családokkal szembeni előítélet. A veszélyeztetett gyermekek számát növeli a deviáns magatartási formák gyakori előfordulása (pl.: bűnözés, alkoholfogyasztás, prostitúció) valamint a telepen lévő sajátos életformából adódó problémák, amelyek hatással vannak a gyerekek szocializációjára.

A TEAM

A programban különböző szakterület képviselői dolgoznak együtt TEAM munkában, ezáltal komplex segítségnyújtást valósítanak meg.

A TEAM összetétele: főállású szociális munkás, pszichológus (a Nevelési Tanácsadóban dolgozik főállásban), fejlesztő pedagógus (a Nevelési Tanácsadóban dolgozik főállásban), pedagógus (a 13-as számú Huszár-telepi Általános Iskola gyermekvédelmi felelőse), védőnő, szociális munkás hallgatók.

Minden kedden megbeszélést tartunk, amely során megvitatjuk a szakmai aktualitásokat, a témában felmerülő pályázatokat, a heti feladatokat, megtervezzük a foglalkozások tartalmát, valamint átbeszéljük az előző heti foglalkozások eseményeit, a felmerülő nehézségeket, az esetmunkát és értékeljük a gyerekek változásait. A megbeszélés biztosítja a problémák felmérését, a szükségletekre épített foglalkozások bevezetését, valamint lehetőséget nyújt a program folyamatos fejlesztésre. A telepen működő általános iskolával jó együttműködés alakult ki, az igazgató és a pedagógusok segítik az Egyesület munkáját, jelzik a gyerekek változásait, és egyre gyakrabban vesznek részt a szabadidős foglalkozásokon. Nem egymás mellett, hanem együtt dolgozunk. A gyermekvédelmi felelős önkéntes segítőként dolgozik az Egyesületben, így a közösen végzett munka lehetőséget nyújt arra, hogy a gyerekekkel kapcsolatos problémákra együtt próbáljunk megoldási lehetőségeket találni.

A program szakmai területei

A roma gyerekekre és fiatalokra irányuló programot a 13-as számú Huszár-telepi Általános Iskolában működtetjük. Az iskolában rendelkezésünkre bocsátottak egy osztálytermet, amelyet a gyerekekkel közösen rendeztünk be, így a foglalkozások ebben a helységben és az ebédlőben zajlanak.

Szabadidős programok

- Fejlesztő játszóház: heti egy alkalommal
- Kirándulások: nyári szünetben heti egy alkalommal
- Táborozás

Csoportfoglalkozások

- Drámapedagógia csoport: heti egy alkalommal
- Kommunikációs csoport: heti egy alkalommal

A Fejlesztő Játszóház

A szabadidős foglalkozások a program alapjait képezik, melynek keretében végezzük a kapcsolatok kiépítését, felmérjük a gyerekek és fiatalok problémáit, szocializációs

hiányosságait, szükségleteit. A játékok során a gyerekek és a segítők között kialakuló szoros, bizalmi kapcsolat lehetőséget nyújt a pszichés problémák feltárására és kezelésére. A közös játékokon keresztül a gyerekeket együttműködésre motiváljuk, ezzel lehetőséget biztosítunk arra, hogy az eltérő képességgel rendelkező gyermekek számára élményt jelentsen a közös játék. A foglalkozások során figyelmet fordítunk a különböző kommunikációs formák fejlesztésére, tudatosítására, a verbális, non-verbális kommunikáció fejlesztésére, az érzelmek felismerésére és tudatosítására (Activity, kártyajátékok). A praktikus intelligencia fejlesztését speciális társasjátékok felhasználásával igyekszünk elérni, melynek célja, hogy felkészítse a gyermeket a napi tevékenysége során előforduló élethelyzetek adekvát megoldására, néhány alapvető konfliktuskezelő technika elsajátítására. A gyerekekkel való kommunikáció során figyelmet fordítottunk a személyes és az őket körülvevő világ tudatosítására, a gyerekeket ösztönözzük kérdések megfogalmazására. Logikai játékok használatával a gondolkodási funkciók fejlesztését, az analógiás, az analízáló-szintetizáló gondolkodást, az ok-okozati összefüggések felismerését segítjük.

A Játszóház fontos feladata a prevenció, a részképességek területén felmerülő problémák, mentális problémák, szociális retardáció, a családi konfliktusok kiszűrése, és a megfelelő szerv tájékoztatása.

A Játszóházi foglalkozások laza, szabad keretek között működnek, azonban néhány alapvető szabály megállapítására és betartására mindenképpen szükség van, a fejlesztési célok elérése érdekében. Alkalmazott szabályok: nem káromkodunk, verekedünk, mások testi épségét nem veszélyeztetjük, a játékokra lehetőség szerint vigyázunk, toleráljuk társunk véleményét, focizás, futkosás a termen kívüli pályákon lehetséges, egymás játékát, tevékenységét tiszteletben tartjuk. A csoport és közösség élmény magával vonja a mi-tudat kialakulását („Perifériások vagyunk”), amely után a szabálytudat egyre biztosabban megjelenik. Odafigyelnek a játékeszközökre (alkatrészek megőrzése, dobozok óvása, abba való visszapakolás, stb.) és az alkalmanként betévedő, nem résztvevői céllal érkező fiataloktól a játékokat „védik” - mármint a hazaviteltől.

A magatartással természetesen több probléma akad, amely néha a kezelhetetlenségig fajul, az agresszív viselkedés bomlasztja a közösséget, verekednek egymással, provokálják társaikat. A magatartási problémákra megoldást kellett keresnünk, így kialakítottuk azt a rendszert, hogy egy segítő csak a problémásabb gyerekekre koncentrál, megpróbálja figyelmét lekötöni, megnyugtatni, beszélgetni vele (minden foglalkozáson 4-5 segítő van jelen). Ha a felpörgött gyerkőc viselkedése teljesen szétzilálja a csoportot, illetve testi épséget veszélyeztet, és minden erőlködésünk kudarcot vall, el kell hagynia a játékteret. Az adott foglalkozáson a harmadik esély után kell kiküldenünk, azonban a következő foglalkozáson már részt vehet, hiszen nem büntetni akarjuk a gyerekeket, de tudatosítani kell bennük, hogy a tettek következményeket vonnak maguk után.

A hullámzások mellett a foglalkozások működése stabil: a központi „mag”, akik a játék örömeért, beszélgetésekért érkeznek, rendeltetésszerűen használják az eszközöket, illetve vesznek részt a különböző manuális tevékenységekben (gyöngyfűzés, színezés, télapókészítés, hajtogatás, stb.), s társaikat is figyelmeztetik az alapelvárásokra.

Nyári programok

A kirándulások és táborozások a program életében a legszebb pillanatok. Az intenzív együttlét és a közös élmények során alaposabban megismerjük egymást a gyerekekkel, a kapcsolatokat elmélyülnek, tisztázódnak és egy jó csapat alakul ki. A nyári programokon összecsiszolódott

csoportokkal hatékonyabban lehet együttműködni mind a pszichológiai, mind a játszótéri foglalkozásokon.

A kirándulások, táborozások célja, hogy a gyerekeknek szervezett programokon keresztül a mássággal szembeni előítéletek mérséklődjenek, valamint a telepen kívüli élet megismerésével a környezeti és társadalmi korlátok csökkenjenek. A programokon roma és nem roma gyerekcsoportok együtt vesznek részt, mert tapasztalataink alapján az előítéleteket személyes élményeken keresztül lehet csökkenteni.

A gyerekek egyre inkább egymásra találnak, jól működő összeszokott csapatot alkotnak. Az ismeretségnek persze előzményei vannak, hiszen a központi „magot” alkotó gyerekek már több éve részt vesznek a közös nyári programokon, így náluk - illetve velük szemben - nyoma sincs az előítéletnek. Az új gyerekeknél sincs teljes elutasítás a származásbeli különbségekkel szemben (látva a „központi mag” elfogadását), az ismeretségek, kapcsolatok, barátságok gördülékenyen alakulnak ki, az új gyerekek is stabilan beilleszkednek a csoportba, és elfogadják a kialakult normarendszert. A gyerekek hátrányos helyzetére tekintettel, annak érdekében, hogy a szolgáltatásokhoz a hozzáférés lehetősége biztosított legyen, a program alapelve, hogy a gyerekek kirándulásainak költségét biztosítjuk. Sok esetben a szülő nem foglalkozik azzal, hogy a gyerek hogyan és hol tölti a szünidőt, így ezen gyerekek számára nincs más alternatíva a nyár tartalmas eltöltésére. Az étkezések során a szendvicsek készítésében és bográcsozásban (krumpli és egyebek pucolása, vagdosás, tűzrakás) a gyerekek nagy örömmel segítenek, a közös munka még inkább összehozta a résztvevőket. 2001 év óta szervezünk nyári táborozást a gyerekek számára, egy beregi kisközségben, Márokpapin.

A táborozás elsősorban szabadidős programokra, közösségi élményekre épül, melyeket kiegészítenek a szakmai programok, úgymint kommunikációt fejlesztő és egészségügyi prevenciót megvalósító foglalkozások.

A délelőttökre nem találunk ki szervezett programokat, mert az előző évek gyakorlata azt mutatja, hogy a gyerekek igénylik a lazább kereteket is, hiszen nyaralnak. Így a reggeli és az ebéd közötti időszak kézműves foglalkozásokkal (gyöngyfüzés, agyagozás, üvegfestés, papírállatkák készítése, festés), sporttevékenységekkel (tollasozás, ping-pong, foci), társasjátékozással, és természetesen pocsolással telik. A délelőtt alkalmas a szobák és környezetünk kitakarítására, a zuhanyzásra (van, aki este elsumákolja), nyugodt beszélgetésekre.

A tábor kezdetén a csoportalakulás megkönnyítésére kommunikációs foglalkozásokat tartunk. A módszer és a csoportmunka szinte kivétel nélkül ismerős a gyerekeknek. Az ebéd utáni programok a délutánok teljes időtartamára szólnak, úgymint faluismereti játék, számháború, kincskeresés, Nemek harca, akadály-, sorversenyek, vetélkedők. A táborban végig velünk van a programban dolgozó védőnő, aki az év közben a személyes higiénés szokásokkal kapcsolatban tapasztalt hiányosságokra és egyéb felmerülő kérdésekre jó hangulatú beszélgetésekkel, kötetlen formában ad választ, illetve odafigyel gyakorlati alkalmazások helyességére.

Drámapedagógiai csoport

A drámapedagógiai csoportokat 2003. szeptemberében kezdtük el Phare program támogatással.

A drámapedagógiai foglalkozások célcsoportjai az első és második osztályos tanulók, a

foglalkozások időtartama 1 óra, rendszeressége: kéthetente 1 alkalom. (az ún. A és B hét beosztást tartottuk célszerűnek). Az első osztályos gyerekek már „tapasztaltak” a csoportmunkában, ugyanis az óvodában drámapedagógia csoportokat tartottak számukra, így esetükben egy folyamatos fejlesztés valósítható meg, a második osztályos gyerekek még nem vettek részt csoportmunkában.

A program kezdetén a csoportfoglalkozások a gyerekek megismerésére, a hiányosságok felmérésére, a csoportalakításra irányultak. Mindkét csoportnál az első hónapok alapvető célkitűzése a szabálytudat kialakítása volt, amely fontos mind a csoportbeli készségek fejlesztése, mind a tanórákon nyújtott teljesítmény szempontjából. Az első osztályos gyerekeknél a csoportalakítás, a keretek tisztázása és így a szabályok alkalmazása lényegesen gördülékenyebb volt, mint a második osztályban. Mindkét gyerekcsoport számára nagy élményt jelent a több felnőtt segítő jelenléte, és a velük kialakuló kapcsolat. A különbségek persze a felnőtt segítővel való kapcsolatban is megmutatkoznak, hiszen az első osztályban a feladatokban való aktív részvételre jut nagyobb hangsúly, és kevesebb a fegyelmezésre. A második osztályban „szoros emberfogással” dolgozunk, azaz a csoport kereteinek megtartása érdekében a szociális munkások a problémásabb gyerekek mellett ülnek és próbálják a figyelmüket a csoporton belülré terelni és a felgyülemlett feszültséget, frusztrációt csökkenteni. Nehezíti a helyzetet, hogy mindkét osztályban vannak olyan speciális szükségletű, intenzív egyéni odafigyelést igénylő gyerekek, akik magaviseletükkel nagyon a csoporttá válás folyamata ellen hatnak. Ennek okai: határeseti vagy az alatti intellektusból eredő sajátos szabálytudat illetve hullámzó kitartás; idegrendszeri sérülés és/vagy szociális háttér miatti extrém érzelmi labilitás; minimális önfegyelm, stb.

A helyzet megoldására azt tűztük ki célul, hogy a drámajátékokat olyan vonzóvá tegyük, hogy a gyerekek számára az legyen a jutalom, ha részt vehetnek benne. Amennyiben magaviseletükkel akadályozzák a többiek játékát (bizonyos esetben veszélyeztetik testi épségét), akkor fegyelmezési eszközként kivonódnak a játékból. Hatékony szabályozónak bizonyult a drámafoglalkozásokon való viselkedés függvényében az ezt követő játszóházon való részvétel is. Miután a kereteinkhez, szabályainkhoz következetesen ragaszkodtunk, ugyanakkor minden gyerek a következő alkalommal vagy már a következő játékkörben "tisztalappal" indulhatott, érdemes volt a résztvevőknek erőfeszítéseket tenniük önmaguk fegyelmezésére. Nehezen fogadták el az első játszóházi "megvonást", de az ő érdekükben is ki kellett tartanunk emellett. Jelenleg is fontosnak tartjuk, hogy megtanulják: nem minden "jár" szükségszerűen, mindannyiuknak tenni kell a dolgokért, és a tetteinknek következményei vannak. A gyerekek örömmel vesznek részt a játékokban, önállóan rendezik már át az osztály tanulóterét a drámajátékokra alkalmas "játszó" térré, illetve pakolnak el óra után. Valós motivációvá vált a játékokban való részvétel. Megtanulták (1. osztályosok) elfogadni az alacsonyabb értelmi képességű társuk viselkedését anélkül, hogy ők is átvennék labilitását, nehézkes szabálytartását. Minden foglalkozás után közösen értékeljük a résztvevők magatartását. Ez nagyon fontos a csoport- és önértékelés szempontjából. Az utóbbi foglalkozásokon már senkinek nem kellett egy játékkörből sem kiszállnia, illetve teljes létszámban vehettek részt a játszóházon is.

Foglalkozásaink kezdetben érzékelő-észlelő-figyelemfejlesztő mozgásos játékokból álltak. Jelenleg egyre inkább támaszkodhatunk a kiscsoportos (4 fős) formákban a dramatikus játékelemekre. E téren is észlelhető a csoport fejlődése, összekovácsolódási folyamata.

Kommunikációs csoport

A pszichológus és a szociális munkások együttműködésének lehetőségei a kommunikáció-fejlesztő csoportban

A kommunikáció-fejlesztő csoport elindítását - a program újdonságára és nehézségeire való tekintettel- hosszabb előkészítő szakasz előzte meg.

Azzal már a kezdet kezdetén tisztában voltunk, hogy a csoport nem lesz igazán hatékony, ha úgy tervezzük, hogy csak pszichológus vezeti, segítség nélkül. Ekkor már volt némi tapasztalatunk a pszichológus és a szociális munkások csoportban való együttműködéséről, mivel korábban tartottunk ilyen jellegű foglalkozást a belvárosban, nem roma gyermekek számára, de ez kisebb csoportlétszámmal működött, és a gyermekeknek már volt előzetes élményük a csoportos munkával kapcsolatban. Az új programban ezeket a tapasztalatokat igyekeztünk felhasználni és továbbfejleszteni, figyelembe véve a roma gyermek szocializációs sajátosságait, társadalmi háttérét. A programban dolgozó szakembereknek sohasem okozott gondot a csoportban való együttműködés (bár a különböző szakterületek között ez többnyire vita tárgya), természetesen előtte tisztáztuk a kompetencia határokat és a beavatkozás lehetőségeit. Sikerült így elérnünk, hogy a tudásunkat, tapasztalatainkat a lehető legjobb, legértelmesebb formában ötvözzük.

A közös munka során nyitottak vagyunk egymás tudására, tudunk egymástól tanulni, ami elősegíti, hogy programjaink folyamatosan magas színvonalon működjenek.

Megfigyeltük, hogy a problémás gyermekekből szervezett csoportok esetén sokkal könnyebb kézzel tartani a folyamatokat, ha a szociális munkás segítők szabályozó tényezőként működnek. Segítenek a koncentrációs nehézségekkel küzdő gyermekek figyelmét az éppen aktuális tevékenységre irányítani, így nem áll fenn a veszély, hogy az ebből származó problémák esetleg megzavarják a csoport működését. A szorongó gyermekek esetében a segítők közvetítő funkciót is betölthetnek, hiszen első körben könnyebb nekik, ha egy olyan személynek mondhatják el a problémáikat, akiben megbíznak. Amikor ez az illető ösztönzi őket arra, hogy másokkal is megoszthatják a gondjaikat, így a gyermekek számára már kevesebb nehézséget okoz a csoport előtti önfeltárás.

Ennek a munkának az az egyik legnagyobb nehézsége, hogy egyszerre kell felnőtt szerepben lenniük, illetve belehelyezkedni a gyermek érzelmi világába, gondolati terébe. A feladat megoldása személyenként változó, függ az illető temperamentumától, személyiség tulajdonságaitól. Ez minden segítők számára tulajdonképpen egy tanulási és önismereti folyamatot is jelentett, hiszen mindenkinek meg kellett találnia a helyét, illetve a társakkal, gyerekekkel való együttműködés lehetőségeit a csoportban. Hosszú ideig kísérleteztünk azzal, hogy megállapítsuk, hány segítőkre van szükség ahhoz, hogy a csoport a lehető leghatékonyabban működjön, de ne domináljanak az üléseken. Tapasztalataink szerint ez függ a csoportlétszámtól és a jelen lévő gyermekek problémáinak jellegétől (ha több, magas aktivitációs szinttel rendelkező tag van jelen, jóval aktívabb részvételre van szükség a segítők részéről). Úgy találtuk, hogy 10-12 fős roma gyermekekből álló csoport esetében három szociális munkás jelenléte bizonyult a leghatékonyabbnak. A szociális munkások funkciója tehát „résztvevő-segítő”, ami azt jelenti, hogy közvetlenül részt vesznek a csoportfolyamatokban, de tudatosan irányítják a gyermekek figyelmét a társaik felé, illetve segítik bekapcsolódásukat a csoportmunkába. A csoportmunka ilyen formában akkor a leghatékonyabb, ha a csoportvezető pszichológus, és a szociális munkások között ki tud

alakulni egy olyan kódrendszer, amely felhasználásával az ülések alatt folyamatosan vissza tudják jelezni az aktuális történéseket és a szükséges beavatkozás idejét, helyét és jellegét. Mindez természetesen csak team munkában képzelhető el, ahol mindenkinek megvan a maga sajátos feladata. Ez folyamatos egyeztetést igényel, így programhoz szorosan hozzátartozik a heti megbeszélés. Ez a pszichológus által a csoportról készített adminisztrációra épül, amely tartalmazza az ülésen alkalmazott játékok rövid leírását, azok céljait, fejlesztő jellegét, valamint a résztvevők reakcióit, a tagok egymás közötti interakcióit. A team-gyűlés lehetőséget ad arra is, hogy a foglalkozás alatt gyűjtött információkat a szakemberek megosszák egymással. Az ülés alatt ugyanis a pszichológus többnyire globálisan észleli a folyamatokat, a nehezebben észrevehető részletekkel nem mindig szembesül, míg a segítők a gyermekekkel való közvetlen kapcsolat miatt a részinformációkkal jobban tisztában lehetnek, mint az átfogó történésekkel. A pszichológus feladata tehát a csoportokra való felkészülés (a megfelelő játékok, gyakorlatok kiválasztása) az ülés vezetése és a kollégák koordinálása. Ahhoz azonban, hogy a foglalkozások hatása tartós legyen, a gyerekekkel való kapcsolat se sérüljön és a team munka is folyamatos legyen, nemcsak a csoportokon szükséges részt vennie, hanem a kísérő programokban is részt kell vállalnia, így a nyári kirándulásokban, táborozásokban, szabadidős tevékenységekben.

A csoport létrejötte, speciális keretek és szabályok alkalmazása

A célcsoporttal már a program beindulása előtt is volt kapcsolatunk, azonban ezek a foglalkozások még kötetlenebb jellegűek voltak (szabadidős tevékenységek, kirándulások stb.). Eleinte a legnagyobb nehézséget az jelentette, hogyan tudnánk elérni, hogy a gyermekeknek vonzóvá tegyünk a számukra ismeretlen, csoportban való együttműködést, ahol ráadásul több szabályhoz is alkalmazkodniuk kell. Az induló csoportot olyan - magatartás problémákkal küzdő - gyermekek alkották, akiket a programban dolgozó pedagógus választott ki. Ekkor még nagyobb energiát követelt tőlünk a gyermekek motiválása a foglalkozásokon való megjelenésre, később azonban ez önkéntes választássá alakult. Idővel kialakult egy „mag” (5-8 gyermek) akik szinte minden ülésen ott voltak, és akadtak olyan gyerekek (6-10 fő) is, akik időnként csatlakoztak a csoporthoz, majd elmaradtak, de később újra megjelentek.

Az első csoportülésre 2001. február -én került sor. A foglalkozásokat szerdánként három órától fél ötig tartottuk (ez az időbeosztás máig érvényes).

A kezdésnél rögtön problémát okozott a gyermekeknek, hogy körbe kellett ülniük, így mindenkivel felvehették a szemkontaktust, ami hosszú ideig erőteljes konfliktust provokált a tagok között. A legtöbb gyermek magas aktivitás szinttel rendelkezett, így számukra megterhelést jelentett végig ülni a másfél órás foglalkozást. A roma gyerekek (főleg fiúk) bizalmi légkörben szeretnek szerepelni, ezzel együtt rendkívüli nehézséget jelent a társakra való odafigyelés, mások meghallgatása.

Mindezeket figyelembe véve a következő szabályokat dolgoztuk ki a csoport működésére, és az azokon való részvételre vonatkozóan:

A foglalkozásra csak az jöhet be, aki fél órán belül megjelenik. - Ezt azért kellett bevezetnünk, mert sok gyermeket megbíznak a szülők, hogy hozzák el a testvérüket a telepen található óvodából, így nem tudnak pontosan megjelenni. A másik ok az volt, hogy a roma gyermekek számára az időnek nincs túlzottan nagy jelentősége, nagyon kevesen vannak azok, akik órát hordanak. Az időpontokat inkább eseményekhez kötik, mint az órához. Sokáig csak úgy tudták beazonosítani a csoport kezdését, hogy meglátták az udvaron parkolni a kocsit,

amivel kijárunk a helyszínre.

Aki eljön a csoportra, a foglalkozás végéig kell maradnia. Ezt a szabályt azért hoztuk, mert több gyerek is elment, amikor számára unalmas gyakorlatot alkalmaztunk, de később visszatért a csoportba. Ez olyan szinten zavarta meg a csoport működését, hogy muszáj volt ezt külön kihangsúlyoznunk.

A foglalkozás során meghallgatjuk a másikat, nem szólunk közbe. Ez az az előírás, amit máig nehéz betartatni a gyerekekkel, illetve folyamatosan fel kell rá hívni a figyelmüket. Sok tagunk alig várja az alkalmat, hogy a héten egyszer megnyilatkozhasson, és elmondhassa az élményeit, de sokszor nem képesek várni addig, amíg sorra kerülnek. Megfigyeltük azt is, hogy a gyermekek (főleg fiúk) közti dominanciaharc a szavak birtoklásában is megjelenik. Aki hosszabb ideig képes beszélni, az a látens csoportvezető, a vezéregyéniség.

A csoport ideje alatt (a mozgásos feladatok kivételével) mindenki a helyén marad. Mivel ezeknek a gyerekeknek a lételemük a mozgás, hosszú ideig problémát okozott, hogy a helyükön maradjanak, ami persze rontotta a figyelmi koncentrációt. Sokáig az egymás között „szoros emberfogásnak” nevezett módszert alkalmaztuk, vagyis a segítő a rendkívül aktív gyermek háta mögé állt, és a vállaira tette a kezét. Később már elég volt egy érintés, mára pedig sikerült eljutni oda, hogy egy tekintet is elegendő, hogy a gyermek a helyén maradjon. A csoporton nincs verekedés. Ez a szabály is nagyon fontos, mivel ezek a gyermekek az élményeket nagyon intenzíven élik meg, így gyakran előfordult, hogy egy-egy napi történet felidézése során olyan mértékben élték át az eseményeket, hogy újra fellángolt a konfliktus a résztvevő felek között. Sokszor előfordult, hogy szét kellett választani a csoporttagokat, ami lassította a csoport menetét, és szétzilálta a kereteket. A gyermekek idővel megértették, hogy ha verekednek, kevesebbet tudnak játszani, így az ilyen típusú problémák idővel szinte teljesen megszűntek.

A foglalkozáson nem beszélünk csúnyán. A gyermekek igen kreatívnak mutatkoztak a káromkodások kitalálásában és alkalmazásában, aminek persze az lett a következménye, hogy veszélyes szócáták alakultak ki, ez pedig egy idő után verekedéshez vezetett. Ez szintén a csoport hátráltatásához vezetett, de itt is meggyőző erőként hatott, hogy ha ezt folytatják, kevesebb játékban vehetnek részt.

Aki megjelenik a csoporton, minden játékban aktívan részt vesz. Ezt az előírást azért vezettük be, mert néhány gyermek jól érezte ugyan magát az üléseken, de bizonyos feladatok esetében (amihez nem volt kedvük vagy szégyellték magukat) passzívvá váltak, amit a többiek követendő mintának tekintettek. Megbeszéltük, hogy csak nyomós indok esetén maradhat ki valaki egy gyakorlathoz, és ezekben az esetekben is igyekeztünk biztatni vagy éppen megerősíteni a gyermekeket, így próbálva bevonni őket a közös munkába.

A szabályok háromszori súlyos megsértése a csoportból való kiküldést vonja maga után. A felmerülő fegyelmzési nehézségek miatt vezettük be azt a szabályt. Ez azt jelenti, hogy ha valaki olyan feldúlt állapotban vagy magas aktivációs szinttel rendelkezik, hogy nem képes az előbb felsorolt előírásokat betartani, aznap nem maradhat az ülésen. Háromszor kell ehhez súlyos szabályszegést elkövetnie, és minden alkalommal figyelmeztetjük a következményekre. Ha mégis kimeríti a lehetőségeit, kihívjuk a teremből az illető gyermeket, elmondjuk neki, hogy a viselkedésével zavarta a társait és a csoportmunkát, ezért haza kell mennie, ennek ellenére mi ugyanúgy szeretjük és elfogadjuk, valamint a következő alkalommal szívesen látjuk. Tehát a gyermeket nem tiltjuk ki a csoportból, csak az adott foglalkozásból vonjuk ki. Ez hatékony módszernek bizonyult, igaz eleinte nehéz volt felvállalnunk azt, hogy elküldjük a gyermeket, de ebből sohasem alakult ki ellenszenv.

Általában a tagjaink két figyelmeztetésig jutnak, harmadikat csak ritkán használják ki. Lehet, hogy ezek a szabályok túl szigorúnak tűnnek, de nélkülözhetetlenek a csoport működéséhez.

A kommunikáció-fejlesztő foglalkozás felépítése

Az ülések témájának összeállításakor mindig nagy hangsúlyt helyezünk arra, hogy abban a gyermekek számára is kiszámítható rendszer legyen. A csoport a héten történt események összefoglalásával kezdődik. Ebben azt kérjük a gyerekektől, hogy mondják el, mi történt velük a héten. Ez sokáig problémát okozott a résztvevők számára, hiszen még az aznap megesett dolgokra is nehezen emlékeztek vissza. Hosszú időbe, és kemény munkába került az, hogy képesek legyenek átgondolni és verbális vagy rajzos formában visszaadni az élményeiket. Ezt a fajta feladatot a gyermekek nem igazán kedvelik (nehéz kivárniuk, amíg sorra kerülnek), ezért megpróbáltuk változatossá tenni számukra a gyakorlatokat. Az élményeiről beszélhetnek pl. úgy, hogy pontozzák egytől ötig, ahol az „egy” nagyon rossz, az „öt” pedig kiváló napot jelenti. Az is előfordulhat, hogy a párokban interjút készítenek egymással hetükről, de az is lehet, hogy egy arcot egészítenek ki az érzelmi állapotuknak megfelelően. Természetesen ennek még számtalan variációja lehet. Ha új tagunk érkezik az ülést mindig bemutatkozással kezdjük, ami lehetőséget ad az új gyermeknek, hogy megismerkedhessen a többiekkel, a régiiek pedig gyakorolhatják az önbemutatást. Ezek után mozgásos feladatok következnek, mert ilyenkor már szükséges az, hogy átmozgassuk a gyermekeket. Ezeket felhasználhatjuk az együttműködés erősítésére (pl. különböző típusú fogócskák), de az érzelmek kifejezésére is (mimetikus gyakorlatok). Annyi feladatot kell alkalmaznunk, hogy a gyermekek „lefáradjanak”, vagyis levezessük a felesleges energiáikat. Ha ez sikerül, már képesek lesznek odafigyelni a következő gyakorlatokra. Az ülés folytatásaként lazító gyakorlatokat alkalmazunk, ezekkel próbáljuk a még esetleg fennmaradt feszültséget kezelni, valamint tovább erősítjük a figyelmi koncentrációt. A negyedik blokkban többnyire kreativitás-fejlesztő, encounter játékokat, valamint önismereti, kapcsolatfejlesztő és szituációs gyakorlatokat alkalmazunk. Az ülésnek ebben a szakaszában fordítunk a legnagyobb figyelmet a fejlesztő hatásra. A foglalkozás befejezéseként olyan gyakorlatokat használunk, mely segíti a gyermekeket a csoporton történt események feldolgozásában és lezárásában, valamint a tagok együvé tartozását erősíti.

A csoport fejlődése

A kommunikáció-fejlesztő csoport első éve a csoportban való munka tanulásáról szólt. Problémát okozott a résztvevőknek a körben ülni, és a helyükön maradni. A gyakorlatok az újdonság erejével hatottak, gondot okozott azok megértése, így megpróbáltunk olyan nyelvezetet használni, ami leginkább közel állt hozzájuk. A gyermekeknek el kellett sajátítaniuk a másokra való odafigyelés képességét, és ezt összhangba kellett hozniuk a saját szereplési vágyukkal.

A program kezdetén szinte csak differenciálatlan érzelmi megnyilvánulásokkal találkoztunk. Hónapokat vett igénybe amíg az érzelmek felismerésének és kifejezésének képessége elfogadható szintre került. Sokáig bármiféle érintést támadásnak vettek, és rögtön agresszív

módon reagáltak. Nem játszhattunk olyan játékokat, ahol be kellett kötni egymás szemét, mert ez erőteljes félelmet és ezzel együtt indulatot váltott ki. Ahogy a bizalom erősödött a gyermekek között, már nagyobb szabadságot kaptunk a gyakorlatok alkalmazásának tekintetében.

Az első időszakban rengeteg mozgásos és rajzos feladatot adtunk a gyermekeknek, mert csak ezekkel lehetett megközelíteni őket. A mozgásos feladatoknak azonban meg volt az a veszélye, hogy néhány gyerek „bepörgött”, vagyis nem tudta kontrollálni a mozgását, ami ütközésekhez, így a csoport kereteinek a fellazulásához vezetett. Ezért amikor ezeket használtuk, jó előre megbeszéltük, hogy kikre kell odafigyelni. A rajzos gyakorlatoknak az volt a hátránya, hogy az önbizalom hiányban szenvedő gyermekeket nehezen lehetett rávenni a munkára, ekkor ezek a tagok igényeltek külön, személyre szóló biztatást. Ebben az időszakban különösen nagy felelősség hárult a szociális munkásokra, hiszen a pszichológus nem tudott mindenki mellé leülni, viszont felhívta a segítők figyelmét a beavatkozás lehetőségeire.

A következő időszakban már sikerült elérnünk, hogy a mozgás és az ábrázolás útján történő érzelmi megjelenítést verbális szintre vigyük. Az első próbálkozások persze eléggé sutára sikeredtek, mivel a gyermekek nagy többsége nem rendelkezett gazdag szókincssel, így ennek fejlesztésére szolgáló gyakorlatokat igyekeztünk alkalmazni. Amikor azonban a gyermekek sikerélményekben gazdagodtak egyre bátrabbakká váltak, ami még inkább elősegítette azt, hogy gyakoribbá váljanak a szóbeli megnyilvánulások.

Ezek után a gyermek számára - ahogy bizalmi légkör alakult ki és közös élményekben gazdagodtak - egyre fontosabbá vált a csoport és az együvé tartozás élménye. Ekkor már mint „Perifériások” beszéltek önmagukról. Mindezt elősegítették a nyári kirándulások és táborok (nyáron nincs kommunikáció-fejlesztő csoport, mert ebben az időszakban nem bírják ezt a fajta terhelést). A közös élmény ereje a csoportban is megjelent.

Most, a csoport negyedik évében egyre nagyobb hangsúlyt fektetünk az önelemzés készségének fejlesztésére, valamint a konfliktus kezelő stratégiák finomítására.

Tervek, a fejlődés lehetőségei

A csoportmunkában szerzett tapasztalataink alapján a fejlődés lehetőségét abban látjuk, ha a célcsoportot kiszélesítjük. Egyrészt igyekszünk - a fejlesztő játszóház révén - már az óvodásokat is elérni, hogy már ebben az életkorban megismerjék a csoportban való együttműködés szabályait, és alternatívát kínáljunk a szabadidő hasznos eltöltéséhez. Ezt szeretnénk folytatni az elsősök és másodikosok részére szervezett drámapedagógiai csoportban, hogy az innen a kommunikáció-fejlesztő csoportba kerülő gyermekekkel könnyebb és hatékonyabb legyen a munka. Több éves tevékenységünkkel már sikerült elérnünk, hogy a szocializáltak az iskolába járó gyermekek nagy részét a csoportos munkára, de még így is minden év szeptemberében -az új tagok miatt- egy előző szintről kell indítanunk a foglalkozásokat.

A csoportból „kinövő” gyermekek számára pályaaorientációs csoportot tervezünk, hogy az elért eredményeket megerősítsük, és új - a korosztály számára megfelelőbb- formában továbbfejlesszük. A Phare és Úniós pályázatok jelentik a közeljövőben talán a legnagyobb lehetőséget terveink megvalósításához.

Jámbor Csilla (jambcsi@mailbox.hu) -Tanácsadó szakpszichológus vagyok, főállásban a nyíregyházi Nevelési Tanácsadóban dolgozom, négy éve vagyok aktív munkatársa a Periféria Egyesület Gyermekprogramjának.

Fodor Éva (perifer@axelero.hu) - főállású szociális munkásként dolgozom a Periféria Egyesületben négy éve.